

Sivil Toplumun Gölge Yüzü: Türkiye'de STK'ların Araçsallaştırılması Üzerine Kapsamlı Bir Analiz

Cemal AKKUŞ
Alternatif Araştırmalar Merkezi

Modern demokratik toplumların vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilen sivil toplum kuruluşları (STK'lar), devlet ve piyasa mekanizmalarının dışında, yurttaşların ortak amaçlar doğrultusunda gönüllülük esasıyla bir araya geldiği özerk alanlardır. Bu kuruluşlar, toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmaktan politika oluşturma süreçlerine etki etmeye, dezavantajlı grupların sesini duyurmaktan kültürel ve sosyal yaşamı zenginleştirmeye kadar geniş bir yelpazede hayati fonksiyonlar icra ederler. Türkiye'de de sivil toplum, özellikle son kırk yılda niceliksel bir artış göstermiş, toplumsal ve siyasal yaşamın önemli bir aktörü haline gelmiştir. Ancak bu parlak tablonun ardında, "sivil toplum" kavramının büyümesini ve meşruiyetini kendi karanlık amaçları için istismar eden, giderek daha organize ve sistemik hale gelen bir "gölge sektör" de büyümüştür.

Bu rapor, Türkiye'de sivil toplumun bu gölge yüzünü, yani STK'ların araçsallaştırılmasını kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. İncelenen olgular, münferit usulsüzlükler veya birkaç "çürük elma"dan ibaret değildir. Aksine, bu raporun temel tezi, STK formunun yasa dışı faaliyetler için bir paravan, kamu kaynaklarını sömürmek için bir mekanizma, itibarı ticari bir metaya dönüştüren bir endüstri ve kişisel ya da siyasal kariyerler için bir atlama tahtası olarak sistematik bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktır. Bu durum, Türkiye'nin özgün siyasal, hukuki ve sosyo-ekonomik dinamiklerinden beslenen, kökleri derinlere uzanan patolojik bir yapılanmayı işaret etmektedir.

Analiz, "Civciv Sevenler Derneği" adı altında kumar oynatılması gibi ilk bakışta absürt görünen vakalardan, uyuşturucuyla mücadele etmesi gereken bir dernek başkanının uyuşturucu kaçakçılığı yapmasına; kamu kaynaklarının belirli vakıf ve derneklere sistematik olarak aktarıldığını belgeleyen Sayıştay raporlarından, bütün bir sivil toplum ağını devleti ele geçirme amacıyla kullanan organize yapılara kadar uzanan geniş bir yelpazeyi ele alacaktır.

Bu kapsamlı inceleme, üç ana bölüm etrafında şekillendirilmiştir. Birinci bölüm, STK'ların suç, rant ve nüfuz ağları için bir paravan olarak nasıl kullanıldığını yasa dışı faaliyetler, kamu kaynaklarının istismarı ve organize yapılar üzerinden detaylandırmaktadır. İkinci bölüm, son yıllarda giderek büyüyen ve meşruiyeti alınıp satılan bir mala dönüştüren "itibar endüstrisini" mercek altına almakta; parayla dağıtılan ödüller, şaibeli sertifikalar ve bu sistemin kurumsal ve akademik aktörlerle kurduğu çıkar ilişkilerini deşifre etmektedir. Üçüncü ve son bölüm ise, STK'ların daha örtük ve sosyolojik araçsallaştırma biçimlerine odaklanarak, bu yapıların kişisel statü kazanma, "itibar aklama" ve siyasete giriş bileti olarak nasıl işlev gördüğünü analiz etmektedir.

Bölüm 1: Paravan Kuruluşlar: Suç, Rant ve Nüfuz Ağları

STK'ların araçsallaştırılmasının en somut ve yıkıcı biçimi, bu kuruluşların yasal bir kılıf olarak kullanılarak suç işlenmesi, kamu kaynaklarının zimmete geçirilmesi ve

belirli çıkar grupları adına nüfuz ağları oluşturulmasıdır. Bu bölümde, "hayırseverlik" veya "toplumsal fayda" gibi ulvi amaçların ardına gizlenerek yürütülen yasa dışı faaliyetler, kamu fonlarının sistematik olarak belirli STK'lara aktarılması ve ideolojik ya da yasa dışı örgütlenmelerin sivil toplumu bir aygıt olarak kullanma stratejileri vaka analizleriyle incelenmektedir.

Dernek kurmanın yasal kolaylığı ve denetim mekanizmalarındaki zafiyetler, organize suç grupları için STK'ları cazip bir paravan haline getirmektedir. Bu yapılar, genellikle toplumda olumlu çağrışımlar yapan veya dikkat çekmeyecek kadar sıradan isimler seçerek faaliyetlerini gizleme yoluna giderler. Bu durum, STK'ların taşıdığı toplumsal güveni ve meşruiyeti aşındıran ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Kumarhaneye Dönüşen Dernek Lokalleri: Kolluk kuvvetlerinin düzenlediği operasyonlar, Türkiye'nin dört bir yanında dernek lokallerinin yasa dışı kumarhanelere dönüştürüldüğünü ortaya koyan yaygın bir düzeni gözler önüne sermektedir. Haberlere yansıyan vakalar, bu durumun münferit olmadığını, aksine organize bir yöntem olduğunu göstermektedir. Örneğin, Fethiye'de "İnşaat Mütahhiti ve Ustaları Derneği", İstanbul Etiler'de lüks bir villada faaliyet gösteren "Kültür Turizm Etkinlikleri Derneği", Kırıkkale'de "Civciv Sevenler Derneği" ve Kocaeli'de "Kocaeli Selanıklı Derneği" gibi birbirinden tamamen farklı amaçlarla kurulmuş görünen derneklerin lokallerine kumar baskınları düzenlenmiş ve yüksek miktarlarda para cezaları kesilmiştir. Hatta aralarında "Kalp Pilliler Derneği" gibi sağlıkla ilgili bir isme sahip bir derneğin bile bu amaçla kullanıldığı görülmüştür. Bu operasyonlarda tespit edilen detaylar, olayın basit bir kağıt oyunundan ibaret olmadığını göstermektedir.

Uyuşturucuyla "Mücadele" Adı Altında Ticaret: STK paravanlığının en ironik ve sarsıcı örneklerinden biri, toplumun en hassas olduğu konulardan biri olan uyuşturucuyla mücadele alanında yaşanmıştır. 2016 yılında Samsun'da düzenlenen bir operasyonda, saman yüklü bir kamyonunda yaklaşık 70 kilogram esrar ele geçirilmiş ve operasyon kapsamında gözaltına alınanlar arasında "Samsun Uyuşturucu ile Mücadele Derneği" başkanının da bulunması, bu istismarın ne denli pervasız boyutlara ulaşabildiğini göstermiştir. Bu vaka, bir STK'nın sadece yasa dışı bir faaliyeti gizlemekle kalmayıp, tam tersi bir misyonu kendine maske olarak seçerek denetim ve şüphe mekanizmalarını atlatmaya çalıştığı, sofistike bir aldatmaca örneğidir.

Hakeza Ankara Büyükşehir Belediyesi Temelli Göleti kıyısında 26 bin m2 lik 'Uyuşturucu ile Mücadele ve Rehabilitasyon Merkezi' kurmuş, ancak tesisi işletmek üzere adı geçen UBAM (Uyuşturucu Madde Bağımlılıkları ve Alkolizmle Mücadele Federasyonu) kurucusu İsmail Karakaş'ın uyuşturucu taciri olduğunun tespit edilmesiyle açılmamıştı.

Bu tür vakalar, alanda gerçekten mücadele veren meşru derneklerin çalışmalarına ve itibarına da büyük zarar vermektedir. Toplum nezdinde "bağımlılıkla mücadele" gibi kutsal bir amaç bile şüpheyile karşılanır hale gelmektedir.

Kültürel Mirasın Yağmalanması: Tarihi Eser Kaçakçılığı Riski: Kumar ve uyuşturucu gibi doğrudan belgelenmiş vakaların yanı sıra, STK ve vakıf yapılarının tarihi eser kaçakçılığı gibi daha karmaşık ve yüksek getirili suçlar için de bir paravan olma riski taşıdığı değerlendirilmektedir. Türkiye, zengin kültürel mirası nedeniyle

tarihi eser kaçakçılığının hedefindedir ve bu suçla mücadele kapsamında sık sık operasyonlar düzenlenmektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, izinsiz kazı ve define arama gibi faaliyetlere ağır hapis cezaları öngörmektedir. Bu alanda faaliyet gösteren suç şebekelerinin, yasa dışı yollarla elde ettikleri eserleri yurt dışına çıkarmak veya iç piyasada satmak için meşru bir görünüme ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Özellikle "kültür," "tarih," "arkeoloji" veya "sanat" gibi alanlarda faaliyet gösteren, ancak denetimden uzak, kurumsal kapasitesi zayıf vakıf ve dernekler, bu tür faaliyetler için ideal birer paravan olma potansiyeli taşımaktadır. Bir kamu görevlisinin çantasında 403 parça tarihi eserle yakalanması gibi vakalar, bu ağların ne kadar karmaşık olabileceğini göstermektedir. Bu yapılar, sahte bağışlar ve giderler üzerinden kara para aklayabilir, "restorasyon" veya "araştırma" projeleri adı altında yasa dışı kazılar organize edebilir ve topladıkları eserleri "koleksiyon" adı altında gizleyebilirler.

STK'ların araçsallaştırılması, yalnızca yasa dışı faaliyetlerle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda kamu kaynaklarının ve siyasi nüfuzun belirli çıkar gruplarına aktarılması için de sistemli bir mekanizma olarak kullanılmaktadır. Bu durum, genellikle siyasi ve bürokratik aktörlerin iş birliğiyle gerçekleşir ve sivil toplumun bağımsızlığını temelden sarsarak onu bir rant dağıtım aracına dönüştürür.

Yasal Zemin ve İstismar Mekanizması: Türkiye'de devletin STK'larla ilişkisini düzenleyen en önemli mekanizmalardan biri, "Kamu Yararına Çalışan Dernek Statüsü"dür. Bu statü, Cumhurbaşkanı kararıyla verilir ve derneğe vergi muafiyetleri, yardım toplama kolaylıkları ve kamu kurumlarından destek alma gibi önemli ayrıcalıklar tanır. Bu statünün verilebilmesi için bazı şartlar aranır. Ancak bu kriterlerin değerlendirilmesi, objektif ve ölçülebilir sosyal etki analizlerinden ziyade, siyasi ve bürokratik takdire açık bir süreçtir. Bu durum, siyasi iktidarlara yakın olan veya kamu personeli tarafından kurulan derneklerin bu statüyü ve getirdiği avantajları daha kolay elde etmesine zemin hazırlamaktadır. Bu tür dernekler, "Hükümet Tarafından Organize Edilmiş STK" olarak nitelendirilir.

Bu istismar mekanizmasının en somut kanıtları, Türkiye'nin en üst düzey mali denetim organı olan Sayıştay'ın raporlarında yer almaktadır. Belediyeye ait kaynakların, kanuna aykırı bir şekilde, belirli vakıf ve derneklerin hizmetine sunulduğu tespit edilmiştir. Belediyeye ait araçların bu kuruluşların faaliyetlerinde kullanıldığı, yine bu kuruluşlara ait binaların bakım ve onarım işlerinin belediye bütçesinden karşılandığı belgelenmiştir. Bir başka Sayıştay raporu ise, belediyeye ait değerli taşınmazların, yine belirli vakıf ve derneklere usulsüz bir şekilde tahsis edildiğini ortaya koymuştur. Bu durum, sadece bir yolsuzluk ve kaynak israfı değil, aynı zamanda sivil toplum alanında haksız rekabet yaratan, bağımsız ve eleştirel STK'ları kaynaklardan mahrum bırakarak zayıflatan ve tüm sektörü politize eden bir işleyiştir.

STK'ların araçsallaştırılmasının en uç ve en tehlikeli boyutu, bu yapıların bir bütün olarak yasa dışı veya devlete karşı faaliyet yürüten organize bir yapının hizmetine koşulmasıdır. Bu noktada STK, artık sadece bir suçu gizleyen bir paravan değil, örgütün ideolojisini yayan, eleman devşiren, finansal kaynak yaratan ve meşruiyet sağlayan temel bir aparat haline gelir. Türkiye'nin yakın tarihinde bu durumun en kapsamlı ve yıkıcı örneği, Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından kurulan ve yönetilen sivil toplum ağıdır.

FETÖ, yıllar boyunca kendisini "Hizmet Hareketi" adı altında, eğitim, diyalog ve hayırseverlik faaliyetleri yürüten bir sivil toplum hareketi olarak sunmuştur. Bu meşruiyet perdesi altında, yurt içinde ve yurt dışında devasa bir ağ kurmuştur. Bu ağ; vakıflar, dernekler, okullar, üniversiteler, yurtlar, medya kuruluşları, iş adamı dernekleri ve holdinglerden oluşuyordu.

Ancak bu yapıların asıl işlevi, örgütün nihai hedeflerine hizmet etmektir. Okullar ve yurtlar, örgüte sadık nesiller yetiştirmek ve eleman devşirmek için birer merkez işlevi görüyordu. İş adamı dernekleri ve holdingler, örgüte finansal kaynak sağlamak, "himmət" adı altında para toplamak ve kara para aklamak için kullanılıyordu. Medya kuruluşları, örgütün propagandasını yapıyor, hedefe koyduğu kişi ve kurumları itibarsızlaştırıyor ve kamuoyunu manipüle ediyordu. Vakıf ve dernekler ise hem bu faaliyetler için yasal bir zemin sağlıyor hem de ulusal ve uluslararası alanda örgüte meşruiyet kazandırıyor.

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından, Olağanüstü Hal kapsamında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnemelerle "milli güvenliğe tehdit oluşturduğu" gerekçesiyle binlerce dernek, vakıf, okul ve medya kuruluşunun kapatılması, bu sivil toplum görünümüne ağına ne kadar geniş ve devlet yapısına ne denli sızmış olduğunu ortaya koymuştur. FETÖ vakası, sivil toplum kavramının, bir ülkenin anayasal düzenini hedef alan, son derece organize ve gizli bir yapı tarafından nasıl baştan sona ele geçirilip bir silaha dönüştürülebileceğinin en çarpıcı kanıtı olarak tarihe geçmiştir.

Bölüm 2: "İtibar Endüstrisi": Ödül, Sertifika ve Meşruiyet Piyasası

Türkiye'de son yıllarda, özellikle son kırk yıllık süreçte ivme kazanan bir diğer endişe verici eğilim, sivil toplum alanının ticari bir "itibar piyasasına" dönüşmesidir. Bu piyasada, normalde liyakat, başarı ve toplumsal katkı sonucu elde edilmesi gereken "itibar," alınıp satılabilen bir meta haline gelmiştir. STK'lar, vakıflar ve çeşitli organizasyonlar tarafından düzenlenen ödül törenleri, sertifika programları ve yarışmalar, bu endüstrinin temel çarklarını oluşturmaktadır.

Günümüzde düzenlenen birçok ödül töreni, gerçek anlamda bir başarıyı veya liyakati takdir etme amacından uzaklaşarak, tamamen ticari birer etkinliğe dönüşmüştür. Bu etkinliklerin temel iş modeli, prestij ve görünürlük arayışında olan kişi ve kurumlardan çeşitli adlar altında (sponsorluk, katılım bedeli, masa satın alma vb.) para toplayarak onlara "ödül" adı altında bir unvan ve bir plaket sunmaktır.

"İtibar endüstrisi"nin en sorunlu yönlerinden biri, ödülü verenler ile alanlar arasında kurulan kapalı devre çıkar ilişkisidir. Bu sistemde, genellikle büyük şirketler, finansal olarak destekledikleri veya "sponsor" oldukları STK'lar, vakıflar veya medya kuruluşları tarafından düzenlenen törenlerde "yılın en iyi markası," "en yenilikçi şirket" veya "lider kuruluş" gibi unvanlarla ödüllendirilirler. Bu durum, kendi kendini meşrulaştırma ve dışarıdan denetime kapalı bir döngü yaratır.

Şirketler, pazarlama ve halkla ilişkiler bütçelerinden ayırdıkları fonları "sponsorluk" adı altında organizatöre aktarır, karşılığında ise medyada yer alacak, reklamlarda kullanılacak ve kurumsal itibarlarını parlatacak bir "ödül" alırlar.

Bu mekanizma, "itibar aklama" olarak adlandırılan kavramın bir tezahürüdür. Özellikle geçmişinde etik veya yasal sorunlar yaşamış, kamuoyunda olumsuz bir imaja sahip şirketler için bu tür "satın alınmış" ödüller, imajlarını düzeltmek ve eleştirileri savuşturmak için kullanışlı bir araç haline gelir. Ancak bu durum, hem tüketicileri yanıltmakta hem de gerçekten liyakat sahibi, yenilikçi ancak bu tür pazarlama bütçelerine sahip olmayan küçük ve orta ölçekli işletmelerin aleyhine haksız bir rekabet ortamı yaratmaktadır.

"İtibar endüstrisi"nin inandırıcılığını artırmak için kullandığı en etkili yöntemlerden biri, jüri heyetlerine veya danışma kurullarına saygın akademisyenleri ve bilim insanlarını dahil etmektir. Toplumda güven ve saygınlık atfedilen bu kişilerin isimleri, ticari amaçlarla düzenlenen bu etkinliklere bilimsel ve objektif bir meşruiyet zırhı kazandırır. Özellikle ürün reklamlarında kullanılan 'onay' ibaresi bu çalışmaların istismara ne kadar açık olduğunu gösterir.

Bu süreç, birkaç önemli olumsuz sonuca yol açar. Birincisi, akademik unvanların ve bilimsel saygınlığın ticari çıkarlar için istismar edilmesine ve içinin boşaltılmasına neden olur. İkincisi, kamuoyunun hem sivil toplum alanına hem de akademiye olan güvenini sarsar. Üçüncüsü, gerçek başarı ve liyakat kavramlarını aşındırarak, her şeyin parayla satın alınabileceği yönündeki sinik bir toplumsal algıyı güçlendirir.

Bu "itibar piyasası," meşru ödül mekanizmalarının tam tersi bir mantıkla işler. Gerçek ödüller, değeri veren kurumun saygınlığından ve seçim sürecinin şeffaflığından alır. Bu parazit piyasa ise değeri, ödülü alanın ödeme kapasitesinden alır. Sonuç olarak, bu endüstri sadece birkaç kişi ve kuruma sahte bir prestij sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bir bütün olarak toplumdaki liyakat ve başarı algısını zehirler.

Bölüm 3: Sosyal Sermayeden Kişisel Servete: Statü, İtibar ve Siyaset Arenası Olarak STK'lar

STK'ların araçsallaştırılması, yalnızca doğrudan suç veya ticari çıkar amaçlı değildir. Aynı zamanda daha örtük, sosyolojik ve politik hedefler için de bir araç olarak kullanılırlar. Bu tür bir araçsallaştırma, STK'nın misyonunu ve toplumsal fayda hedefini ikinci plana atarak, kurucularının veya yöneticilerinin kişisel hırslarına hizmet eden bir yapıya dönüşmesine neden olur.

"Tabela Dernekleri" ve Boş Kurumsallık: Türkiye'deki sivil toplum alanının en yaygın patolojilerinden biri "tabela derneği" olgusudur. Bu terim, yasal olarak var olan ancak gerçekte hiçbir anlamlı faaliyet yürütmeyen, toplumsal bir tabanı olmayan ve kurumsal kapasitesi bulunmayan dernekleri tanımlamak için kullanılır.

Bu olgunun ortaya çıkmasındaki temel etken, Türkiye'de dernek kurmanın yasal olarak son derece kolay olmasıdır. Fiil ehliyetine sahip en az yedi kişinin bir araya gelerek bir tüzük hazırlaması ve kuruluş bildirimini mülki idare amirliğine vermesi, bir derneğin tüzel kişilik kazanması için yeterlidir. Herhangi bir sermaye şartı veya ön denetim mekanizması bulunmamaktadır. Bu yasal kolaylık, iyi niyetli girişimleri teşvik etme potansiyeli taşısa da, aynı zamanda kötüye kullanıma da son derece açıktır.

"Tabela dernekleri," kurucularına önemli bir sosyal sermaye sağlar. Bu kişiler, derneği kurarak otomatik olarak "Başkan," "Yönetim Kurulu Üyesi" gibi toplumda saygınlık atfedilen unvanlar elde ederler. Bu unvanlar, kartvizitlerde, sosyal medya profillerinde ve kişisel tanıtımlarda kullanılarak bireyin sosyal statüsünü yükseltir. Bir "tabela derneği" başkanı olmak, kişiye bir çevre oluşturma, yerel yöneticilerle, iş insanlarıyla ve siyasetçilerle tanışma ve çeşitli etkinliklere "dernek başkanı" sıfatıyla davet edilme imkanı sunar. Bütün bu kazanımlar, gerçek bir sivil toplum faaliyeti yürütmenin gerektirdiği emek, zaman ve kaynak harcamasına gerek kalmadan, sadece yasal bir formaliteyi yerine getirerek elde edilir.

STK kurmak veya mevcut bir STK'nın yönetimine girmek, özellikle kamuoyunda olumsuz bir imaja sahip olan veya geçmişi tartışmalı iş insanları, siyasetçiler ve diğer figürler için etkili bir "itibar aklama" aracı olarak kullanılabilir. Hakkında yolsuzluk iddiaları bulunan bir iş insanı, çevre sorunlarına duyarlı bir dernek kurarak veya mevcut bir derneğe büyük bir bağış yaparak "çevreci" bir kimlik satın alabilir. Benzer şekilde, insan hakları ihlalleriyle anılan bir siyasetçi, bir eğitim vakfının mütevelli heyetine girerek "eğitim gönüllüsü" olarak anılmayı hedefleyebilir. Bu strateji, medyanın ve kamuoyunun dikkatini kişinin veya kurumun sorunlu geçmişinden uzaklaştırarak, yeni ve olumlu bir gündem yaratmayı amaçlar.

Siyasete Atlama Tahtası: STK'lar, siyasi kariyer hedefleyen bireyler için etkili bir hazırlık ve sıçrama platformu işlevi görebilmektedir. Bir STK'da, özellikle de başkanlık gibi bir liderlik pozisyonunda görev almak, siyaset arenasına girmek için gerekli olan birçok kaynağı ve beceriyi sağlar. Kamusal görünürlük, bir seçmen tabanı oluşturma potansiyeli, hitabet ve organizasyon yeteneği geliştirme ve en önemlisi, "toplum için çalışan" bir lider imajı inşa etme fırsatı sunar.

Siyasi aktörler, STK'ları kendi politikalarını meşrulaştırmak ve toplumun farklı kesimlerine ulaşmak için bir araç olarak görürken, STK liderleri de bu ilişkiyi siyasi bir kariyere giden yolda bir basamak olarak kullanma eğilimindedir. Özellikle hemşeri dernekleri, meslek odaları veya belirli bir ideoloji etrafında kümelenmiş dernekler, siyasetin etkisi altına girmeye daha açıktır.

Bu süreç, STK'nın bağımsızlığı ve asıl misyonu için ciddi riskler barındırır. Siyasi bir kariyer hedefleyen STK lideri, derneğin kaynaklarını ve faaliyetlerini kendi kişisel tanıtımı için kullanabilir. Derneğin gündemi, toplumun gerçek ihtiyaçlarından ziyade, liderin siyasi hedeflerine hizmet edecek şekilde belirlenebilir.

Bu karmaşık ilişki ağı, bir bütün olarak sivil toplumun doğasını dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu döngüde, bir kamu görevlisi veya siyasetçi, bir STK'ya kamu kaynaklarını aktararak o STK üzerinde nüfuz sahibi olur. Bu STK, aldığı kaynaklarla gücünü artırır ve bir süre sonra yöneticisi, bu gücü ve tanınırlığı kullanarak siyasi bir makama aday olur. Seçildiğinde ise bu kez kendisi, başka STK'lar üzerinden benzer bir patronaj ağı kurarak sistemi yeniden üretir. Bu kapalı döngü, kamu kaynaklarının ve sivil toplumun meşruiyetinin, siyasi ve kişisel sermayeye dönüştürüldüğü, demokratik hesap verebilirliği ve sivil toplumun özerkliğini aşındıran bir mekanizma yaratır.

Sonuç ve Politika Önerileri: Sivil Alanı Geri Kazanmak

Bu sorunlarla mücadele etmek ve sivil alanı yeniden gerçek işlevine kavuşturmak için çok katmanlı, kararlı ve bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki politika önerileri sunulmaktadır:

1. Politika Yapıcılar ve Düzenleyici Kurumlar İçin:

Denetim ve Şeffaflık Reformu: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün denetim kapasitesi, teknik altyapısı ve personel yetkinliği artırılmalıdır. Denetimlerin siyasi etkiden uzak, risk odaklı ve periyodik olarak yapılması sağlanmalıdır. Özellikle kamu kaynaklarından fon alan, vergi muafiyeti tanınan veya belirli bir bütçe büyüklüğünü aşan tüm STK'lar için, detaylı mali tablolarını (gelir kaynakları, bağışçılar, harcama kalemleri) kamuya açık ve kolayca erişilebilir bir dijital platformda yayımlama zorunluluğu getirilmelidir. Sayıştay raporlarında tespit edilen usulsüzlükler hakkında derhal idari ve adli soruşturmalar başlatılmalı ve sonuçları kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşılmalıdır.

"Kamu Yararına Çalışan Dernek" Statüsünün Gözden Geçirilmesi: Bu statünün verilme kriterleri, siyasi ve bürokratik takdirden arındırılmalıdır. Başvurular, bağımsız bir kurul tarafından, derneğin toplumsal etkisini ölçen somut ve objektif verilere dayalı olarak değerlendirilmelidir. Statü, süresiz olmak yerine, belirli periyotlarla (örneğin 5 yılda bir) yenilenmeye tabi tutulmalı ve bu süreçte derneğin taahhütlerini yerine getirip getirmediği yeniden denetlenmelidir.

Yasal Çerçevenin Güçlendirilmesi: Türk Ceza Kanunu ve Dernekler Kanunu'nda, bir STK'yı organize suç faaliyetleri (kumar, uyuşturucu, kara para aklama, tarihi eser kaçakçılığı vb.) için paravan olarak kullandığı kanıtlanan kurucu ve yöneticilere yönelik cezaların caydırıcılığını artıracak özel düzenlemeler yapılmalıdır. Bu suçlardan mahkum olan kişilerin, belirli bir süre boyunca herhangi bir STK'da kurucu veya yönetici olmaları engellenmelidir.

2. Meşru Sivil Toplum Sektörü İçin:

Öz-Denetim ve Etik Kodlar: Sivil toplum sektörü, dış denetimi beklemeden kendi iç denetim mekanizmalarını kurmalıdır. Türkiye'deki çatı STK'lar ve platformlar öncülüğünde, şeffaflık, hesap verebilirlik, kaynakların verimli kullanımı ve çıkar çatışmalarının önlenmesi gibi konuları kapsayan bağlayıcı bir "Sivil Toplum Etik Kodu" oluşturulmalı ve benimsenmelidir.

Bağımsız Akreditasyon Sistemi: Gerçekten topluma fayda sağlayan, şeffaf ve kurumsal kapasitesi yüksek STK'ları, "tabela dernekleri"nden ve istismarcı yapılardan ayırmak için, sektörün kendisi tarafından yönetilen bağımsız bir akreditasyon mekanizması kurulabilir. Bu akreditasyonu alan STK'lar, kamuoyu ve bağışçılar nezdinde bir güvenilirlik işareti taşımış olur.

Kapasite Geliştirme ve Dayanışma: Büyük ve köklü STK'lar, daha küçük ve kaynakları kısıtlı olan ancak önemli çalışmalar yürüten STK'larla bilgi, deneyim ve kaynak paylaşımı yaparak dayanışma ağları oluşturmalıdır. Bu, küçük STK'ların kurumsal kapasitelerini artırarak onları siyasi veya finansal bağımlılığa karşı daha dirençli hale getirecektir.

3. Medya, Akademi ve Kamuoyu İçin:

Eleştirel Farkındalığın Artırılması: Medya kuruluşları, sivil toplum alanını daha yakından takip etmeli, ödül törenleri ve yardım kampanyaları gibi faaliyetlerin arka planını sorgulayan, yolsuzluk ve istismar iddialarını araştıran araştırmacı gazetecilik faaliyetlerini desteklemelidir.

Akademik Sorumluluk: Üniversiteler ve akademisyenler, ticari amaç güden, şeffaf ve objektif kriterlere dayanmayan "ödü" organizasyonlarına jüri üyesi, danışman veya katılımcı olarak meşruiyet sağlamaktan kaçınmalıdır. Akademik kurumlar, bu konuda net etik ilkeler belirlemeli ve mensuplarını bu ilkelere uymaya teşvik etmelidir.

Bilinçli Bağışçılık Kültürünün Yaygınlaştırılması: Kamuoyunu ve kurumsal bağışçıları, destek olacakları STK'ları seçerken daha bilinçli davranmaya yöneltecek kampanyalar düzenlenmelidir. Bağış yapmadan önce STK'nın faaliyet raporlarını, mali tablolarını ve yönetim yapısını incelemenin önemi vurgulanmalıdır. Bu, kaynakların doğru ve etkili çalışan kurumlara yönelmesini sağlayarak "gölge sektörü" finansal olarak zayıflatacaktır.

Sivil toplum, bir ülkenin demokratik sağlığının barometresidir. Bu alanı istismarcı, yasa dışı ve çıkarıcı unsurlardan arındırmak, sadece STK'ların itibarını korumakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin demokratik geleceğini ve toplumsal refahını da güvence altına alacaktır. Bu, tüm paydaşların ortak sorumluluğudur.